

KONKURENCIA, REGULÁCIA A EURÓPSKA EKONOMICKÁ INTEGRÁCIA

„Skutočný význam ekonomickej integrácie sa kryje s konkurenciou“ a „konkurencia je v jadre problémov s integráciou..“ (Salin, 2007, s. 70)

I. Rámcové vymedzenie konkurencie a regulácie

I.1 Konkurencia

- spontánný (a dynamický) proces objavovania a súťaženia medzi ľuďmi, v ekonomických procesoch o najvýhodnejšie využitie zdrojov s cieľom maximalizácie užitočnosti
- definovaná Adamom Smithom ako inštitúcia, ktorá najlepšie chráni individuálne záujmy ľudí, pričom Adam Smith uvádza, že:
„konkurencia je prejav túžby po zlepšovaní vlastných životných podmienok...“ a „vzájomná súťaž v rámci obecne akceptovaných a efektívne vynucovaných pravidiel tlačí na ceny statkov dole smerom k ich prirodzenej úrovni“ (Smith, 2001, xiv – xv)
- predpoklad sebazdokonaľovania - motivačný tlak byť lepší, úspešnejší, tvorivejší, inovatív a poskytovať kvalitnejšie tovary a služby (aj na základe odlišnosti získavať prospech)
- prinášajúca diferencovanú odmenu podľa snahy, väčší výber a slobodu voľby, viac substitútov a cenovo elastický dopyt, tým nižšie ceny a vyššiu kvalitu (prínosy pre spotrebiteľov)
- predpoklad slobodného trhu (aj vnútorného trhu v rámci priestoru EÚ), resp. „motor“ neviditeľnej ruky trhu - Adam Smith (Smith, 2001) uviedol, že neviditeľná ruka sa prejavuje cez proces konkurencie a existencia neviditeľnej ruky trhu reguluje konkurenčný boj smerom k nezamýšľaným spoločensky pozitívnym výsledkom.
- kľúčový zdroj bohatstva v duchu odkazu Adama Smitha (spolu s deľbou práce), vychádzajúci z rozdielnosti medzi ľuďmi a podmienkami, zväčšujúci rozdiely (ako prirodzené v ľudskej spoločnosti) a podporujúci užitočnosť týchto rozdielov – *hlavný prínos konkurencie spočíva v tom, že podporuje diferenciáciu* (Salin, 2007, s. 139)

Konkurencia (definovaná ako neustály dynamický proces objavovania) vyžaduje rôznorodosť, aj to podmienok (inštitucionálnu konkurenciu), nie centrálnu zavádzajúcu harmonizáciu. Napríklad slovami Salina možno uviesť, že „...konkurencia je možná a žiaduca práve vtedy, ak sú ľudia odlišní a žijú v odlišných podmienkach...“ (Salin, 2007, s. 68).

Základné teoretické prístupy k jej vymedzeniu:¹

1. model dokonalej konkurencie: za zamýšľaný a želateľný výsledok konkurencie považuje trhovú štruktúru s mnohými malými producentmi, ponúkajúcimi homogénne a dokonale substitučné statky za rovnaké ceny
2. dynamický model konkurencie: za nezamýšľaný výsledok konkurencie prostredníctvom trhom vedených výmen považuje diferenciaciu statkov rôznych predávajúcich, ktorí sú motivovaní ponúkať lepšie statky za nižšie ceny

1.1.1 Neoklasický model dokonalej konkurencie

Hlavní predstavitelia: Léon Walras, Alfred Marshal, Frank Knight (napríklad prostredníctvom *Risk, Uncertainty and Profit*, 1921)

- koncept racionálneho a dobre informovaného rozhodovania sa jednotlivcov

Predpoklady modelu:

1. nekonečne veľa malých a nezávislých predávajúcich a nakupujúcich, z ktorých nikto nemá silu ovplyvniť cenu výrobku [*cena je externe daná – dokonale konkurenčný podnik je „príjemcom“ trhovej ceny – „price taker“*]
 2. homogénne (resp. porovnateľné), zameniteľné a deliteľné produkty (dokonalé substitúty)
 3. vzájomne dokonale symetricky informovaní „hráči“ na trhu: všetci disponujú všetkými relevantnými informáciami
 4. iné: napríklad rovnaké a nemenné podmienky, voľný vstup na trh, nijaké bariéry, racionalita subjektov a nulové transakčné náklady
- rovnovážne trhy – trhy sa prostredníctvom zmien cien neustále vracajú do rovnováhy
 - definuje konkurenciu z hľadiska výsledkov: predpokladajúc rovnovážny stav, dokonale elastický dopyt, rovnovážnu cenu (statický model s dokonalými podmienkami a racionálne konajúcimi subjektmi)
 - základ súčasnej mikroekonómie a vysvetlenia niektorých ekonomických vzťahov v rámci modelu „ekonomickej rovnováhy“
 - základ napríklad pre protimonopolnú politiku a inú legislatívu vlád a Európskej únie (tým základ aj pre európsku integráciu)

Hlavné systémové problémy tohto prístupu:

- opiera sa o nerealistické a neuskutočiteľné predpoklady – vzájomná rozpornosť jednotlivých predpokladov
- popiera podstatu informácií a ich rozptýlenosti v ľudskej spoločnosti,..
- relativizuje využívanie úspor z rozsahu, tvorby inovácií (Schumpeter) a výhodnosť zlučovania firiem pre nich, ako aj pre spotrebiteľov
- popiera podstatu ľudskeho konania na trhu (vrátane nezámerného spozorovania toho, čo už bolo poznateľné)² a prirodzené rozdielnosti (ľudí aj podmienok)

¹ Podľa Salin (2003).

² Kirzner (1998), s. 38.

- relativizuje využiteľnosť komparatívnych výhod a konkurencie v trhových procesoch výmen, podložených prirodzenou rôznorodosťou (výhodnosť pre obe strany)
- relativizuje a nedoceňuje úlohu technologických a iných (finančne náročných) inovácií a dynamiky trhovej ekonomiky kapitalistickej spoločnosti (definovaných napríklad Josephom Schumpeterom)
- umožňuje len krátkodobý zisk, nie dlhodobý (nulový zisk, ak by mala existovať „dokonalá konkurencia“, s identickými výrobcami)
- hypotetický (sociálno-inžiniersky) konštrukt, ktorý nemôže existovať – snaha napasovať teoretické predpoklady do reality
- spolieha sa na subjektívne (arbitrárne) rozhodnutia centra - pri nesplnených predpokladoch v praxi (vo väčšej alebo menšej miere) implikuje normatívne pasce (snahou napasovať teoretické predpoklady do reality): napríklad „trhovú moc“ a „trhové zlyhanie“
- odrazový mostík (zámienka) pre (centrálne plánované) regulácie (cien, legislatívu protimonopolnej politiky, znárodňovanie) a vznik (administratívnych) monopolov a arbitrárne definovanie konkurencie = centrálne plánovanie (napr. na úrovni EÚ)
- popiera podstatu konkurencie a jej výsledkom je obmedzovanie konkurencie

1.1.2 Dynamický (nerovnovážny) model konkurencie

Hlavní autori: Ludwig Mises, Friedrich Hayek (prostredníctvom napríklad *Individualism and Economic Order* z roku 1948 a „Competition as a Discovery Procedure“ z roku 1978) a Israel Kirzner (napríklad prostredníctvom *Competition and Entrepreneurship* z roku 1973)³

- konkurenciu definujú ako súčasť spontánneho poriadku (*spontaneous order*), postaveného na ľudskom konaní (*human action*), ako „neustály dynamický a spontánny proces objavovania a hľadania príležitostí“ (Hayek, 1948) – *vzájomné učenie sa*
- objavovanie – vychádza z nezámerného spozorovania a využitia známej, ale zatiaľ nevyužitej príležitosti pri akceptovaní prirodzených rozdielností ľudí a podmienok (*akt objavenia: keď niekto spozoruje, čo bolo doteraz prehliadané a zrealizuje to - preferencie*)
- základ: podnikateľské objavovanie - špekulácie podnikateľa, nesúceho riziko
- konkurencia znamená diverzifikáciu a vedie k snahe odlíšiť sa (vrátane využitia príležitostí, ktoré iní nedocenia) a k získaniu dominantného (monopolného) postavenia
- stav neustálej nerovnováhy: dynamický model nedokonalých subjektov s nedokonalými informáciami a v odlišných (inštitucionálnych) podmienkach - inštitucionálna konkurencia
- dynamický model predpokladá nerovnováhu ako priestor pre produktívnu zmenu
- rozptýlenosť informácií v reálnom živote – potvrdenie nemožnosti „optimálnej“ (celo)spoločenskej efektívnosti a fungovania „dokonalej konkurencie“
- predpoklad: slobodný vstup na trh, nijaké vládne bariéry aj podnikania a výstupu z trhu a jasné, identifikovateľné, rešpektované a ochraňované vlastnícke práva

³ Viac napríklad v Kirzner (1998) a Salin (2003).

Regulácia(e)

Regulácia: usmerňovanie ľudského správania pravidlami alebo reštrikciami (najširšie)

Základné formy regulácií:

1. vládne, nadnárodné a iné ľuďmi (zámerne) vytvárané zásahy, osobitne zákonné reštrikcie (obmedzenia)
2. spontánne pravidlá – neformálne, nezámerné, trhové regulácie – ako súčasť pravidiel v rámci spontánneho poriadku

Ad. 1. Vládne regulácie (intervencionizmus) – prekážky konkurenčného procesu objavovania

- v ekonomických procesoch – ako (zámerne) usmerňovanie hospodárskej činnosti súkromného sektora byrokratickým centrom – regulácie v užšom význame
- (riadené) zásahy zvonka do fungovania vnútorného systému (znamenajúce ilúziu účinného rozhodovania centra a „objektívizácie“ rozhodnutí)
- základné typy: legislatívne reštrikcie, normy/štandardy a iné formy homogenizácie (harmonizácie), finančné zásahy (poplatky, pokuty, dotácie) a iné zásahy do trhu a pokusy ovplyvňujúce trhové výsledky (regulácie cien, miezd, „podpora zamestnanosti,..“)
- zdôvodnenie ich zavádzania: *motivácia* - voliči a záujmové skupiny, zámienky: „trhové zlyhania, riziká monopolov, verejný statok, asymetrické a neúplné informácie“ a iné
- vládne a iné centrom zámerne produkované regulácie (idúce nad rámec univerzálnych pravidiel ochrany slobody) – systémovo (nielen ekonomicky) spochybniteľné, keďže sa (nereálne) predpokladá, že centrálny plánovač môže rozhodnúť za ostatných efektívnejšie a účinnejšie
- regulácie pre vytváranie „dokonalejšej konkurencie“ – harmonizácie („pravidiel“) v EÚ (snaha o umelé znižovanie prirodzených rozdielov)
- dôsledky – regulácie napríklad mýlia subjekty (vysielajú *falošné signály*) - umelo menia rozhodnutia ľudí a narúšajú ich ekonomické kalkulácie – slovami Frédérica Bastiata to znamená, že „*ľudia sa stávajú pre [centrálne plánovačov] iba inertnou hmotou, pasívnymi časticami, pohybu zbavenými atómami...*“ (Bastiat, 2000, s. 30).

II. Európska ekonomická integrácia (v kontexte konkurencie a regulácií)

II.1 Podstata súčasne prebiehajúcej európskej ekonomickej (aj politickej) integrácie

Európska ekonomická integrácia (EEI):

- podriadená politickej centralizácii, kde namiesto pôvodných myšlienok slobodnej výmeny a bezcolného zóny voľného obchodu čoraz viac prevládajú centrálné regulácie a centrálné riadené harmonizácie podmienok,
- živéna ilúzia, že „EEI v podobe ako prebieha je nevyhnutná (napríklad pre spoločný trh) a je pre občanov automaticky výhodná“,
- zdôvodňovaný smer – vytváraním spoločného trhu a konkurencie (v chápaní „dokonalejšej konkurencie“),
- reálne je proti spontánnemu poriadku, princípom ekonómie, trhu, konkurencii, zdrojom bohatstva, ľudského konania, finančnej zodpovednosti a proti princípom slobody a prosperity,

- východisko: nerespektovanie hraníc rozumu a poznania jednotlivca“ (konštruktivizmus), nerespektovanie alebo opomínanie princípov ekonómie a podstaty trhu,
- na začiatku sčasti s dobrým smerovaním - oficiálne budovaná na štyroch základných slobodách: sloboda výmeny tovarov, služieb a sloboda pohybu osôb a kapitálu a ekonomická integrácia mala smerovať na vytvorenie spoločného trhu s bezcolnou úniou (nestalo sa však tak),
- tieto slobody a tiež aj trhové výmeny však sú však prirodzené človeku v dobrovoľných vzťahoch, nie vládami, či nadnárodnými centrami dávané (naopak, vlády a EÚ ich obmedzili v minulosti a obmedzujú v súčasnosti)
- vyvstáva otázka, či boli a sú tieto slobody relevantným argumentom pre vznik a existenciu EÚ (predtým ES), 1957 – Rímske zmluvy / ak aj, stačilo odbúrať bariéry
- stále viac dominantnými prvkami európskej (ekonomickej) integrácie sú centrálna regulácie a harmonizácie
- EEI bola od začiatku a stále (viac) je podriadená politickej integrácii.

Od začiatku procesu európskej integrácie však boli hlavným motorom politické ambície jej „otcov zakladateľov“ vytvoriť jeden spoločný európsky štát. Potvrďuje to návrh Winstona Churchilla na vytvorenie Spojených štátov európskych,⁴ ktorý, či slová Helmuta Kohla o tom, že „Európa potrebuje politickú unifikáciu a jej podmienkou je aj menová únia“.⁵

Nerespektujú sa „hranice rozumu a poznania jednotlivca“, definované Friedrichom Hayekom a ani jeho výstrahy o tom, že „problémy vyvolané vedomým riadením ekonomických záležitostí na národnej úrovni sa zvyrazňujú, ak sa to isté skúša na nadnárodnej úrovni...rastie nevyhnutnosť spoliehania sa na donucovanie“ (Hayek, 2001, s. 108-181).

V súčasnosti dominujú v európskej ekonomickej integrácii dva vzájomne prepojené trendy:

- a) presúvanie vládnych regulácií z národných úrovní (legislatív) na nadnárodnú;
- b) zhora (centrálna) uskutočňované zjednocovanie (harmonizovanie) podmienok v Únii.

a) Systémové deformácie (regulácie) presunuté z národných úrovní

- regulácie obchodu a trhov (napríklad práce) vo vnútri Únie, napríklad:
 - produkčné kvóty, dotácie a minimálne ceny (napr. minimálna cena cukru),
 - regulácie a obmedzenia na trhoch práce (obmedzenia týkajúce sa pracovného času a iné obmedzenia trhu práce)
 - regulácie obchodu a predaja statkov v Únii, napríklad obmedzenia predaja (napr. zákaz používania klasických žiaroviek) a presnej podoby produktov (vínových fliaš, rajčín, uhoriek a pod.),
 - povinné záručné doby a pod.

⁴ Tento návrh predniesol W. Churchill ešte pred vznikom ESÚO v roku 1946 na prejave v Zurichu (zdroj: <http://www.nrsr.sk/sub/sk/eu/info/zaklady.html>)

⁵ Prejav Helmuta Kohla v Rade Európy, 28.9.1995, podľa Laughland, John: *The Tainted Source, The Undemocratic Origins of the European Idea*, 1997, prevzaté z Šíma (2001), s. 82-83.

- dotácie (vr. garantovaných výkupov ich produkcie za intervenčné ceny) do poľnohospodárstva – s dopadom na nižšiu efektivitu farmárov, na vytváranie prebytkov a vyšších cien ich produktov;
- dotácie subjektom do „zaostávajúcich“ regiónov s cieľom znižovania rozdielov (v praxi však nedosahovaného)
- protimonopolná politika (sankcie Microsoftu, podpora konkurentovi Google,..)
- obmedzenia zahranično-obchodných výmen s krajinami, ktoré sú mimo EÚ (dovozné a vývozné kvóty, licencie, clá a pod.), antidumpingové clá (napríklad na obuv z Číny), kvantitatívne obmedzenia dovozu, subvenčná podpora vývozu do tretích krajín (napríklad obilía, cukru, hydiny, ovocia..)
- univerzálne garantované sociálne práva, zavádzanie pseudo-princípov „sociálna kohézia“, „sociálna inklúzia“, či „antidiskriminácia“ (napríklad v zamestnávateľsko - zamestnaneckých vzťahoch) do európskych a spätne aj do národných noriem.

Ad. b) Z centra uskutočňované harmonizovanie podmienok v Únii

Predovšetkým ide o nasledovné:

- povinné dodržiavanie technických, ekologických, bezpečnostných, pracovných a iných administratívnych a technických noriem (170000 strán, cca 600 mld. ročne nákladov pre podniky)⁶
- spoločná mena a Ekonomická a menová únia (EMU), zväzujúca ekonomiky v nej nielen jednou menou a jedným výmenným kurzom, ale aj rovnakou menovou politikou a Paktom rastu a stability
- minimálne sociálne štandardy (minimálne sociálne dávky,..) a minimálne sadzby daní (napr. DPH a spotrebné dane)
- sociálno inžinierske plánovanie (napríklad prostredníctvom Lisabonskej stratégie).

K harmonizovaniu podmienok pristupuje EÚ s cieľom vytvárania konkurenčných podmienok pre vnútorný trh. To je však omyl. Riadená harmonizácia zhoršuje podmienky pre konkurenciu - spôsobuje spriemerovanie a brzdí snahy byť lepším a úspešnejším, obmedzuje konkurenciu a presúvanie sa za lepšími podmienkami, tým spôsobuje znižovanie rastu ekonomickej výkonnosti a životnej úrovne obyvateľov Únie.

Zabúda sa, že kľúčovým zdrojom bohatstva je neobmedzovaná konkurencia. Tá vyžaduje rôznosť (aj podmienok), nie harmonizáciu. Napríklad slovami profesora ekonómie Pascala Salina možno uviesť, že „...konkurencia je možná a žiaduca práve vtedy, ak sú ľudia odlišní (snažia sa odlíšiť, byť iní) a žijú v odlišných podmienkach...“⁷. Naopak, zabúda sa i to, že konkurencia vytvára diferenciáciu, rozdiely medzi ľuďmi (napríklad aj v príjmoch), ktoré sú prirodzené a potrebné.

Riadená harmonizácia nie je potrebná, ale je škodlivá pre fungujúci (spoločný) trh a ekonomickú integráciu. Spoločný trh a ekonomická integrácia totiž vyžadujú konkurenciu a neexistenciu prekážok pre slobodnú výmenu, nie riadenú harmonizáciu. Zhora

⁶ Podľa štúdie Open Europe *Just how big is the acquis communautaire?* 2007 [dostupné na: <http://www.openeurope.org.uk/research/acquis.pdf>]

⁷ Salin (2003).

uskutočňovaná harmonizácia je preto hlavný chybný pilier, na ktorom je stavaná ekonomická integrácia v Európe.

Kľúčový problém európskej integrácie je sociálno-inžinierska snaha z centra vytvárať podmienky pre čo najmenej rozdielov v Únii a jej reálne smerovanie k politickej centralizácii.

II.2 Alternatívy európskej ekonomickej integrácie⁸

1. *Status quo* (menová únia bez fiškálnej únie)
2. *Politická únia* (menová únia s fiškálnou úniou)

Žiaduce a menej pravdepodobné alternatívy:

3. Trh a (menová) konkurencia *v rámci bezcolnej zóny voľného obchodu*
4. Trh a (menová) konkurencia *mimo EÚ (napríklad v rámci EFTA)*

Alternatíva 1: Status quo

Kombinácia národných fiškálnych politík s nadnárodnou menovou politikou – jej udržiavanie by vyžadovalo značné dodatočné náklady.

Udržiavanie dnešného stavu – za predpokladu vysokých nákladov a prehlbovania dnes prejavujúcich sa problémov menovo-inštitucionálneho nastavenia:

- prehlbovanie zadlžovania, morálneho hazardu a motivácií k nim a prelievanie (externalizovanie) nákladov (vytvárajúca sa *Európska dlhová a transferová únia*),
- prehlbovanie cyklických výkyvov a divergencie,
- nadmerný rast peňazí, úverov a tlak na vyššiu infláciu (*inflačné euro*),
- euro ako nástroj (urýchlenia) politickej centralizácie,
- euro ako zdroj finančnej a inej nestability, pnutí a konfliktov
(vyvoláva finančné a iné pnutia, vrát. nacionalistických nevraživosti)

Eurozóna systémovo motivuje k zadlžovaniu jej členov prostredníctvom viacerých kanálov rozpočtovej nedisciplinovanosti. V menovej únii so spoločnou menovou politikou a rôznymi národnými rozpočtovými politikami v prirodzene rozdielnych oblastiach je euro kanálom fiškálneho čierneho pasažierstva.

Vlády vedia, že sa im oplatí cez deficit a dlh prenášať financovanie časti svojich programov aj na iných – držiteľov eura mimo hraníc ich krajiny. Oplatí sa im rozpočtovo nezodpovednejšími a byť čiernymi pasažiermi iných (zodpovednejších) v eurozóne ako byť obeťou čierneho pasažierstva iných. Dochádza k *eurotragédii spoločnej pastviny* - motiváciám vlád eurozóny externalizovať náklady (spojené s dôsledkami deficitov verejných financií) cez financovanie eura a pokles jeho kúpnej sily na všetkých členov - aj na daňovníkov a voličov mimo ich krajiny.

Dnešná eurozóna nemá a v dohľadnom čase pravdepodobne ani nebude mať aj bez zmeny vytvorené pevné základy pre jej dlhodobé fungovanie bez výraznejších dodatočných

⁸ Text vychádza z Gonda (2013).

nákladov, potrebných na krytie dôsledkov cyklických výkyvov a/alebo finančných otrasov a inflácii.

Predstavuje to vysokú náchylnosť ekonomických subjektov a oblastí na cyklické výkyvy, nízku schopnosť subjektov pružne reagovať na externé šoky a riziko finančných otrasov v eurozóne. Euro nie je záruka finančnej stability. Naopak, je zdrojom finančnej nestability.

Osobitným problémom je konflikt medzi štedrými a nákladnými sociálnymi systémami, nepružnými podmienkami na trhoch a podmienkami pre funkčnú menovú úniu. Otmer Issing:

„Európsky sociálny model je rozpore s požiadavkami na fungovanie EMU. Požiadavky sociálnu úniu podľa Európskeho sociálneho modelu smerujú k reguláciám na trhu práce, ale menová únia vyžaduje opak: väčšiu pružnosť na trhu práce.“ (Issing, 1997, s. 9)

Práve tlaky na financovanie dôchodkových schém považuje William Niskanen za

„...najväčší hroziaci asymetrický šok vyplývajúci z rozdielov medzi systémami dôchodkového a zdrav. poistenia v členských krajinách (..) a zdroj rozpadu eurozóny“.⁹

Dnešné nastavenie eurozóny, vývoj v nej v súčasnosti a z neho vyplývajúce pokračovanie vývoja do budúcnosti potvrdzuje zlyhanie politického projektu eura. Negatívne dosahy by sa za nezmenených podmienok ešte viac prehľbovali.

Tomu by sčasti bolo možné zabrániť a súčasné nastavenie eurozóny by bolo možné udržiavať bez katastrofických nákladov, ak by došlo k zmenám, zameraných na riešenie príčin problémov dlhovej kríz, napríklad riadenými štátnymi bankrotmi, zavedením komoditného krytia eura a striktnejšími a vymáhateľnými pravidlami rozpočtovej disciplíny.

Ak k podobným reformným krokom nedôjde, tak pokračovanie súčasného nastavenia bude prehľbovať finančné a iné problémy s vyvolávaním značných nákladov na udržanie eurozóny a rast pnutí medzi národmi. To bude čoraz silnejšou zámienkou nadnárodných plánovačov v Európe na presadenie inej alternatívy: smerovanie k politickej únii a euroštátu.

Alternatíva 2: Smerovanie k euro-štátu

Tieto disproporcie a náklady = argumenty euro-plánovačov pre zdôvodňovanie pokračovania centralizovania a harmonizovania podmienok v Únii až k euro-štátu.

Najpravdepodobnejší a rizikový scenár práve trend ďalšieho prehľbovania centralizácie Únie, aj s rastúcimi protireakciami naň a z toho vyplývajúce konflikty.

Jeho dotiahnutie do centrálného, sociálneho a zadlženého štátu pritom predstavuje najrizikovejšiu alternatívu. Jej dôsledkom by bola koncentrácia moci na európskej úrovni, s vysokou infláciou, znižovanou prosperitou, a to pod stálym rizikom finančného kolapsu a neriadeného rozpadu eurozóny.

Stojí to viacerých euromýtoch, napríklad:

⁹ Niskanen, W.: „Alternatívy politickej a ekonomickej budúcnosti Európy“, v Gonda – Chalupníček (2007)

- „Európsky ideál prekonáva národný nacionalizmus a garantuje predchádzanie opätovnému vypuknutiu vojny v Európe.“
- „zjednotená [politicky centralizovaná] Európa zvýši jej prosperitu“.¹⁰

Dnešné smerovanie európskej integrácie prenáša napríklad národné regulácie a nacionalizmus na európsku úroveň a je zdrojom dodatočných pnutí a rozkolov v EÚ. Dôsledkom sú hlbšie a závažnejšie problémy a ohrozenia slobody, prosperity a spolunažívania ľudí v Európe, ktoré môžu viesť k neriadenému rozpadu Únie a konfliktom medzi národmi v nej. Josef Šíma k tomu napríklad uvádza:

„Nebezpečenstvo vypuknutia vojny je nutné hľadať vo vnútri politických celkov. Je logické, že centralizácia politickej moci toto nebezpečenstvo ešte zintenzívňuje. Vytvorenie inštitúcií európskeho superštátu zvyšuje odstredivé tendencie, ktoré by v budúcnosti mohli viesť k rozpadu budovaného euroštátu.“ (Šíma, 2001, s. 100)

Spomedzi skúseností z minulosti pripomeňme napríklad rozkvet obchodu, prosperity a slobody v politicky decentralizovaných a konkurujúcich mestských a iných oblastiach dnešného Severného Talianska a Nemecka a rozmach bohatstva, invencií a pod. v slobodných kapitalistických štátoch v Európe s malými právomocami vlád v 19. storočí. Obdobie 19. storočia pritom bolo obdobím nielen ekonomického, technického a kultúrneho rozkvetu, ale aj relatívneho mierového vývoja.

Zdrojom poučenia, ale v ich prípade aj mementom, by mali byť negatívne (aj európske) skúsenosti rozpadov spoločností, menových únií, či zničených životov po snahách o centrálnu vytvorenie veľkých politických celkov v Európe. Platí to v rôznej miere a podobe pre dávny príklad Rímskej ríše, ako aj pre menové únie vytvárané v 19. storočí (napríklad Napoleonom) alebo násilné pokusy o vytvorenie veľkých eur. štátov Hitlerom a na východe Stalinom.

Súčasná EEI nerešpektuje: podstatu trhu (ako dobrovoľných výmen medzi ľuďmi za určitú cenu **v prostredí konkurencie s diverzitou, bez centrálnych bariér**), konkurencie

Vývoj v EÚ potvrdzuje, že **euro od začiatku bolo a spolu s európskou dlhovou krízou čoraz viac je zámenkou na hlbšiu centralizáciu podmienok a politík v Únii.**

Ďalším schodom k euro-štátu je harmonizovanie ostatných ekonomických podmienok, vrátane daňovej a sociálnej oblasti. Europlánovači zdôvodňujú zjednocovanie ďalších podmienok zdanlivo ekonomicky racionálne, keď udržateľné a relatívne efektívne fungovanie únie podmieňujú aj rovnakými podmienkami v iných oblastiach, vrátane verejných financií.

Potvrdením toho sú reálne uskutočňované návrhy a kroky, napríklad minimálne sadzby nepriamych daní a návrh na rovnakú daň z príjmov (v prvom kroku „aspoň“ minimálnu sadzbu). Rovnaké daňové a sociálne systémy v Únii by znamenali koniec súťaže vlád v znižovaní daňového a sociálneho zaťaženia. Zmrazilo by to možnosti presúvania sa práce a kapitálu za lepšími daňovými podmienkami. Pre Slovensko by to znamenalo aj vyššie dane, komplikovanejší daňový systém a finančne náročnejšie sociálne štandardy.

Ani harmonizovanie daní ako podmienka spoločného trhu neobstojí. Pascal Salin napríklad :“...z hľadiska ekonomickej teórie a reálneho sveta neexistuje žiadny dôvod na harmonizáciu

¹⁰ Pozri tiež Šíma, 2001, s. 99-107.

DPH, daní z príjmov. Občania buď sťahovaním alebo presúvaním svojich úspor by mali rozhodnúť, v akom daňovom prostredí a v akom prostredí verejných výdavkov chcú žiť.“¹¹

Ďalšie kroky k európskej politickej únii (okre JEA, Maastrichtskej zmluvy a pod.):

- Lisabonská zmluva (účinná od 1. decembra 2009),
- prezident EÚ,
- dočasný euroval (EFSF) a trvalý euroval (ESM),
- Zmluva o stabilite, koordinácii a správe v hospodárskej a menovej únii („fiškálny kompakt“),
- Koncepcia rozsiahlej a skutočnej hospodárskej a menovej únie (prijatá 28. novembra 2012),
- *Európska banková únia* so spoločným európskym dohľadom nad bankami (má byť účinná od roku 2014),
- európska daň z finančných transakcií (schválená jedenástimi krajinami EÚ),
- navrhované euro-bondy, presadzované napríklad krajinami periférie,
- tzv. „skupina budúcnosti“ desiatich ministrov zahraničných vecí krajín EÚ (presadzujúca vytvorenie „Spojených štátov európskych“ so spoločnou vládou, priamo voleným premiérom so silnými kompetenciami a napríklad zabetónovanie členstva v eurozóne bez možnosti vystúpenia z nej

Výsledkom tejto alternatívnej cesty budúceho vývoja ekonomickej integrácie Európy by tak mohlo byť vytvorenie euro-štátu s euro-federálnou vládou, dosiahnutou postupným procesom od EHS (1957) cez ES/EÚ (1993), regulácie a štandardy, cez EMU (1999) k EFU a ESU až cez euro-ústavu k EPU (euroštátu s federálnou vládou).

Ak by sa však pokračovalo v duchu tejto alternatívy až k jednému spoločnému štátu, tak to spolu so zvyšovaním regulácie trhu, byrokratizáciou, zhora uskutočňovanou harmonizáciou a smerovaním k federalizácii únii bude stále viac znamenat' obmedzovanie konkurencie a osobnej slobody, tým viesť k spriemerovávaniu, nižšej efektívite a k brzdeniu produktivity, aktivity a pružnosti ekonomických subjektov v Únii.

Takýto vývoj však môže vyvolávať značné protireakcie, nepokoje, napríklad postavené na nacionalizme. Trend euro-štátu môže byť preto i zdrojom neriadeného rozpadu EÚ

Žiaduce alternatívy

Žiaducou alternatívou je voľnejšia a dobrovoľná integrácia a spolupráca (vo vnútri alebo mimo EÚ), postavená na tradičných hodnotách a návrate ku koreňom bohatstva, prosperity a slobody Západu napríklad:

- osobná sloboda a osobná zodpovednosť,
- rešpektovanie vlastníckych práv,
- neobmedz. konkurencia s diverzitou,
- individuálne rozhodovanie a súkromné iniciatívy,

¹¹ Salin (2007), s. 74-76.

- decentralizácia, právo na secesiu,
- svojpomoc, dobrovoľná spolupráca a solidarita,
- šetrnosť, pracovitosť, čestnosť a
- dodržiavanie zmlúv a iných dohôd

To si vyžaduje nasledovné reformy:

- reformy verejných financií s razantnými výdavkovými úsporami, smerované k vyrovnaným rozpočtom bez zvyšovania daní
- menová reforma s podmienkami pre fungovanie slobodného trhu peňazí a
- liberalizácia, deregulácia a podmienky pre slobodné trhy mimo trh peňazí (vrátane „odharmonizovania“, presadzovania zrušenia spoločných politík – vrátane CAPu, presadzovanie zrušenia eurofondov, zrušenia regulácií a kvót trhov a obchodu vo vnútri a voči iným, ako aj zabraňovať ďalším nadnárodným zásahom).

Alternatíva 3: Bezcolná zóna voľného obchodu

Zóna voľného obchodu bez ciel a iných obmedzení nielen vo vnútri, ale aj voči iným krajinám vo svete, bez všetkých regulácií a smerníc a s konkurenciou mien (predpokladajúc vytvorenie podmienok pre menovú súťaž) a s neobmedzovanou konkurenciou tovarov a služieb by mohla byť nielen postačujúcou, ale najmä úspešnou formou ekonomickej integrácie.

Žiaduca o to viac, ak by sa jej predstavitelia dokázali dohodnúť so zástupcami Severoamerickej zóny voľného obchodu a spoločne by vytvorili Severoatlantickú zónu voľného obchodu,¹² resp. celosvetovú zónu voľného obchodu (WTFa).

Predpoklady:

- odmietnutie potenciálnych návrhov na ďalšiu centrálnu riadenú harmonizáciu a politickú integráciu v EÚ,
- zrušenie dnešných prvkov centrálnej harmonizácie (v daňovej, sociálnej oblasti a pod.),
- vytvorenie podmienok na menovú konkurenciu a menovú slobodu,
- zrušenie Spoločnej poľnohospodárskej politiky (Common Agriculture Policy - CAP), regionálnej politiky, environmentálnej politiky a iných spoločných politík v EÚ,
- zastavenie iného prerozdelenia prostriedkov cez fondy EÚ,
- zrušenie všetkých zmlúv v Únii počnúc Jednotným európskym aktom, zrušiť Európsky parlament a iné zbytočné inštitúcie,
- zrušenie regulácií obchodu a regulácií na trhoch práce a iných trhoch, produkčných kvót a iných obmedzení vo vnútri Únie,
- zrušenie ciel a iných obmedzení zahraničného obchodu voči krajinám mimo EÚ.

Nepravdepodobná a politicky nepriechná. Predpokladá totiž vrátiť sa minimálne pred Jednotným európskym aktom a k tomu ešte pridať deregulačné a liberalizačné opatrenia, vrát. práva na secesiu.

¹² Pozri napríklad Tupy (2004).

Alternatíva 4: Ekonomická integrácia mimo EÚ

Spolupráca mimo EÚ (po riadenom ukončení E/M/U alebo jednostrannom vystúpení)

- ak v EÚ nebude možnosť zvrátiť takto vývoj a budú sa v nej prehĺbovať problémy, tak bude žiaduce vystúpiť z EÚ, prinajmenšom zväžiť vystúpenie z eurozóny a tým sa vymaniť z priamych nákladov a iných problémov z členstva v nej.
- obe možnosti by mali byť podložené porovnaním nákladov a výnosov, aj oproti iným alternatívam. Mohli by na Slovensku ponechať euro, ale ako menu konkurujúcu ostatným menám (vrát. krytej meny) a iným platobným prostriedkom.

Obdobná dohoda (všetkých členských krajín) a vývoj európskej integrácie týmto smerom sú v súčasnosti ťažko predstaviteľné a v praxi realizovateľné. Preto prichádzajú do úvahy aj iné alternatívy – alternatívy mimo dnešnej EÚ, či aspoň z eurozóny.

Jednostranné vystúpenie krajiny z eurozóny a EÚ

Umožňuje ho článok Zmluvy o fungovaní Európskej únie, aktualizovanej o zmeny podľa schválenej Lisabonskej zmluvy:

- „1. Každý členský štát sa môže rozhodnúť vystúpiť z Únie v súlade so svojimi ústavnými požiadavkami.
2. Členský štát, ktorý sa rozhodne vystúpiť, oznámi svoj úmysel Európskej rade. V zmysle usmernení Európskej rady Únia dojedná a uzavrie s takým štátom dohodu, ktorá ustanoví spôsob jeho vystúpenia, pričom zohľadní rámec jeho budúcich vzťahov s Úniou. Táto dohoda sa dojedná v súlade s článkom 188n ods. 3 Zmluvy o fungovaní Európskej únie. Uzatvára ju v mene Únie Rada, ktorá sa uznáva kvalifikovanou väčšinou po udelení súhlasu Európskeho parlamentu.
3. Zmluvy sa prestanú vzťahovať na dotknutý členský štát odo dňa nadobudnutia platnosti dohody o vystúpení alebo v prípade, ak sa tak nestane, dva roky po oznámení uvedenom v odseku 2, pokiaľ Európska rada jednomyseľne nerozhodne o predĺžení tejto lehoty po dohode s dotknutým členským štátom.“ (Rada Európskej únie, 2012)

Vystúpenie z eurozóny

Riešením je vystúpenie z Európskej únie (a tým pádom aj z Hospodárskej a menovej únie) s okamžitým opätovným vstúpením do EÚ, ale už nie aj do HMÚ¹³. Ide o variant, v rámci ktorého sa krajina rozhodne zostať členom EÚ. Do úvahy prichádza aj alternatíva priameho vystúpenia z EÚ, tým aj HMÚ, bez následných úvah o opätovnom členstve v EÚ.

Predpokladá sa, že výsledkom budú krátkodobé šoky a vysoké náklady,¹⁴ ale dlhodobé prínosy (vyplývajúce napríklad z nemožnosti spoliehania sa na „smrtiace bozky“ európskych transferov, najmä ak by krajina vystúpila aj z EÚ).

¹³ Bagus (2012).

¹⁴ Podľa štúdie UBS by prvotné náklady Grécka po jeho vystúpení z eurozóny predstavovali 9,5 až 11,5 tisíce eur na 1 obyvateľa (pozri Deo – Donovan – Hatheway, 2011).

Slovensko vystúpilo z eurozóny, tak by mohlo ponechať euro, ale už ako menu konkurujúcu iným menám (vrátane krytej meny) a iným platobným prostriedkom (resp. zvoliť podobnú stratégiu v rámci menovej a bankovej reformy). Tým by sa viaceré potenciálne náklady eliminovali, resp. zmiernili. Podstatné je však, že takáto krajina by nebola súčasťou vážnych systémových finančných a iných problémov a rizík vyplývajúcich z členstva v eurozóne, vrátane nákladov z eurovalu a v budúcnosti z inflácie.

„Náklady na opustenie eura treba porovnávať s obrovskými nákladmi súčasného systému, vrátane možnosti jeho kolapsu. Opustenie eurozóny znamená prestať byť súčasťou proinflačného samozničujúceho menového systému s bujnějúcimi sociálnymi štátmi, upadajúcou konkurencieschopnosťou, štátnou pomocou, dotáciami, transfermi, morálnym hazardom, konfliktmi medzi národmi, centralizáciou a stratou slobody.“
(Bagus, 2012)

Vystúpenie z EÚ

Prevažujúce náklady v krátkodobom horizonte a výhody v dlhodobejšom horizonte by sa odvíjali podobne ako v prípade vývoja po odchode iba z eurozóny. Ďalšie výhody nečlenstva v EÚ (v jej dnešnej podobe) by vyplynuli z neexistencie záťaží a negatív spojených so zahranično-obchodnými kvótami a inými reguláciami vo vnútri EÚ, s clami a ostatnými zahranično-obchodnými obmedzeniami s krajinami mimo EÚ, ako aj z neexistencie (takmer) všetkých centrálne regulačných a harmonizačných politík a podmienok v EÚ, vrátane Spoločnej poľnohospodárskej politiky.

Ak by z Únie vystúpila iba jedna krajina, tak by pre ňu malo opodstatnenie pokúsiť sa byť členom Európskeho združenia voľného obchodu - EFTA (tvoreného v súčasnosti Švajčiarskom, Nórskom, Islandom a Lichtenštajnskom). To na rozdiel od EÚ predstavuje zónu voľného obchodu.¹⁵ Pre takúto krajinu (napríklad Slovensko) je totiž z pohľadu jej dlhodobého žiaduceho smerovania (slobody a prosperity ľudí v nej) dôležité sa pridržať princípov, na ktorých bol postavený úspech Západu a z ktorých doteraz čerpajú západné spoločnosti. Obracať by sa tak prioritne mala na spojencov, ktorí si v porovnaní s ostatnými viac ctia tieto nosné hodnoty západných spoločností (v publikácii viackrát spomínané, aj v kontexte ich neustáleho relativizovania a slabnúceho rešpektu k nim v ostatných desaťročiach).¹⁶

K procesu secesie z EÚ by mohlo dôjsť aj vystúpením viacerých krajín z EÚ. Ak by z EÚ vystúpili viaceré krajiny, tak by mohli spoločne rozšíriť EFTA alebo vytvoriť novú zónu voľného obchodu v Európe bez regulácií.

¹⁵ Viac argumentov v prospech EFTA napríklad v Hannan (2005).

¹⁶ Mohlo by to vyvažovať potenciálne silnejší (resp. aj otvorenejší) príklon časti politických reprezentatov, elít a občanov ku kultúrno-spoločenským vzorcom správania, ktoré nestoja na striktných princípoch slobodných kapitalistických spoločností (prítomné napríklad v ruskej spoločnosti). Samotné vystúpenie z EÚ (s jej čoraz silnejším dôrazom na centrálnu plánovanie, regulovanie a prerozdelenie) by zároveň mohlo prispieť k zmierneniu súčasnému trendu výraznejšieho odkláňania sa od kapitalistických cností slobodných spoločností (sprievodného javu aj v západnej Európe, do značnej miery nielen napríklad vo Francúzsku, Španielsku, Portugalsku, či Grécku).

Literatúra

- BAGUS, P. (2012): (2012), „Is There No Escape from the Euro?“, www.mises.cz [„Niet úniku z eurozóny?“, *Konzervatívne listy* 6/2012, skrátaná verzia v slovenskom preklade]
- BASTIAT, F. (2000): *The Law*. Foundation for Economic Education. New York.
- DEO, S., DONOVAN, P., HATHEWAY, L. (2011), *Euro break-up – the consequences*, UBS Investment Research, <http://bruxelles.blogs.liberation.fr/UBS%20fin%20de%20l'euro.pdf>.
- GONDA (2013): *Eurozóna a alternatívy európskej ekonomickej integrácie*. Bratislava. TRIMS&P.
- GONDA, P. (2006): „Problémy a riziká ekonomickej integrácie Európy“, prezentácia na konferencii „Príležitosti a riziká európskej sociálnej a ekonomickej integrácie v budúcnosti. Prednáška, Nové Zámky [dostupné na http://www.konzervativizmus.sk/upload/pdf/gonda_kdms_2006.pdf].
- GONDA, P. (2008): „Problémy európskej menovej integrácie (nielen) pre Slovensko.“ In: *Úloha práva v procese menovej sukcesie*. ELSA. Bratislava [dostupné na: <http://www.konzervativizmus.sk/article.php?2254>]. HAYEK, F. A. ([1944] 2001): *Cesta do nevoľníctva*. NFAH. Bratislava.
- HAYEK, F. A. ([1948] 1996): *Individualism and Economic Order*. The University of Chicago Press. Chicago.
- HAYEK, F. A. (1978): “Competition as a Discovery Procedure”. In: HAYEK, F. A.: *New Studies in Philosophy, Politics, Economics, and the History of Ideas*. London, Routledge, s. 179-190 [dostupné na: http://mises.org/journals/qjae/pdf/qjae5_3_3.pdf]. ISSING, O. (1997): „A German Perspective on Monetary Union“. In: Gedmin, Jeffry (ed.): *A Single European Currency?* American Enterprise Institute for Public Policy.
- KIRZNER, I. ([1997] 1998): *Jak fungují trhy*. Liberální institut, Centrum liberálních studií, MegaPrint Praha. Praha [dostupné na: <http://www.libinst.cz/etexts/kirzner.pdf>]
- KNIGHT, F. (1921): *Risk, Uncertainty and Profit*. Boston, MA: Hart, Schaffner & Marx; Houghton Mifflin Co [dostupné na: <http://www.econlib.org/library/Knight/knRUP.html>].
- OPEN EUROPE: *Just how big is the acquis communautaire?* 2007 [dostupné na: <http://www.openeurope.org.uk/research/acquis.pdf>].
- SALIN, P. (2003): *Ekonomická harmonizace*. Liberální institut. Praha [dostupné na: http://www.libinst.cz/etexts/salin_harmonie.pdf]
- SALIN, P. (2007): „Vlastnická práva, konkurence a Evropská unie.“ In: GONDA, P. – CHALUPNÍČEK, P. (eds.): *Na obranu slobodného trhu*. Prešov, Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika, Liberální institut. Bratislava, s. 53 - 79.
- SMITH, A. ([1776] 2001): *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*. Liberální institut. Praha.
- ŠÍMA, J. (2001): Šíma, J. (2001b), *Sjednocování Evropy. O hledání evropské identity a zneužití myšlenky Evropy bez hranic*, doktorská disertační práce, Praha, VŠE.
- TUPY, M. (2004), *USA and the End of the United Europe*, Washington, DC., CATO Institute.